

**ROMÂNII ARDELENI NU AU NICIO NOBILIME A LOR.
UN CONSTRUCT IDENTITAR DIN EXTERIOR AL
ROMÂNILOR ARDELENI DE LA MIJLOCUL
SECOLULUI AL XVI-LEA**

Octavian TĂTAR*

În deceniul cinci al secolului al XVI-lea, pe când era încă la curtea din Alba Iulia a reginei Isabella, Anton Verancsics¹, referindu-se la „națiunile” din Transilvania, consemna următoarele: această țară „este locuită de trei națiuni: secuii, ungurii și sașii”². În concepția cărturarului umanist, fiecare dintre aceste națiuni avea „nobilitatea” sa, în forme și grade diferite.

Ungurii ardeleni, susține Verancsics, „dețin rangul nobilimii celei mai de seamă din întreaga Transilvanie”³. În concepția autorului, acest statut oarecum special ține de originea ungarilor, apreciată ca fiind de o mare noblețe; căci doar „se trag din huni”⁴, scria umanistul amintit. Ca maghiari ce trăiesc în Ardeal, „ei au aceleași obiceiuri, același port și aceleași legi și limbă ca ceilalți unguri din Panonia [...]”⁵. Această teză a superiorității etniei maghiare în ansamblul popoarelor regatului Ungariei o vom întâlni și în deceniile următoare, la foarte mulți dintre autorii străini care au scris despre

---

* Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia; e-mail: octavian.tatar@personal.ro.

¹ Anton Verancsics (1504-1573) a cunoscut Transilvania ca secretar al regelui Ioan I și prepozit al capitului din Alba Iulia. În anul 1549, Verancsics părăsește curtea reginei Isabella din Transilvania, intrând curând în slujba lui Ferdinand I de Habsburg, care îl numește consilier și episcop de Pécs (1553). A fost ambasador la Poarta Otomană (1553-1556), episcop de Eger (1557), din nou în misiune diplomatică la Istanbul (1567-1568), arhiepiscop de Esztergom (1569), palatin al Ungariei habsburgice (1570) și cardinal (1573). Lucrarea sa cea mai importantă, cu referire la Transilvania, este cunoscută sub numele *De situ Transylvaniae, Moldaviae et Transalpiniae* (Antonius Verancius Sibenicensis Dalmata, *Expeditionis Solymani in Moldaviam et Transylvaniam libri duo. De situ Transylvaniae, Moldaviae et Transalpiniae liber tertius*, editat Colomnnus Eperjessy, MCMXLIV). Pentru detalii, vezi Verancsics Antal, *Összes munkái* [Opere complete], vol. I, *Történelmi dolgozatok deák nyelven 1490-1551* [Scrieri istorice în limba latină. 1490-1551], vol. II, *Történelmi dolgozatok magyar nyelven 1504-1556* [Scrieri istorice în limba maghiară. 1504-1556], în *Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek*, Második osztály: Irók [Monumente istorice maghiare, clasa a doua: scriitorii], vol. II-III, Pest, 1857.

² *Călători străini* 1968, p. 410-411.

³ *Ibidem*, p. 415.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

Transilvania socială și politică, ca un clișeu explicativ al vremii în chestiunea originii și statutului diverselor etnii ale Europei. Spre exemplu, pe la anul 1584, iezuitul Ferante Capeci⁶, într-o scrisoare expediată din Cluj, consemna: „ungurii sunt stăpânii țării cei mai prețuiți [...]”⁷.

Cu privire la secuii ardeleni, și aceștia au, ca și maghiarii de aici, în percepția autorilor vremii, o anumită nobilitate a lor. În primul rând, este vorba de o nobilitate ce ține de originea secuilor, considerată, la acea vreme, ca fiind scitică, deci nobilă. „Au o origine considerată nobilă”⁸, scria Verancsics pe când era încă la Alba Iulia. Teza aceasta a originii nobile era prezentă în conștiința comunității secuiești, fapt care îl determină pe Antonio Possevino⁹ să consemneze, într-o lucrare a sa despre Transilvania anului 1583, următoarele: „secuii se socotesc toți nobili”¹⁰. În al doilea rând, este vorba de o nobilitate ce ține de starea juridică a secuilor, în sensul că au libertățile lor și sunt egali în drepturi, sau, cum preciza Verancsics, au „privilegiul de a fi cu totul scutiți și slobozi de censurile anuale și cererea unor servicii [...]”¹¹, dar și de o nobilitate ce decurge din faptul că secuii au propria lor nobilime. Unii secuii, cei mai de seamă dintre ei, „sunt socotiți asemenea baronilor sau patriciilor [patricienilor – n.n.]”¹², cum scria Georg Werner¹³ în anul 1552, după o misiune de cercetare în Transilvania.

---

⁶ Ferante Capeci (1549-1587), iezuit, prezent la Cluj, ca rector al Colegiul iezuit, din însărcinarea lui Ștefan Báthory. Era sicilian de origine, cu studii universitare de filosofie și teologie. A trăit în Transilvania doi ani și șapte luni. Scrisorile sale au fost publicate de Andrei Veress în *Epistolae et Acta Jesuitarum Transylvaniae temporibus principum Báthory (1571-1613)*, II, Budapest, 1911, p. 33-39.

⁷ *Călători străini* 1971, p. 100.

⁸ *Călători străini* 1968, p. 411.

⁹ Antonio Possevino (1533-1611) a fost prezent în Transilvania în anul 1583, pentru o lună și jumătate, din însărcinarea regelui Poloniei, Ștefan Báthory. Descrierea Transilvaniei, realizată în 1584, intitulată *Transilvania*, a fost publicată de Andrei Veress în *Fontes rerum transylvanicarum (Erdélyi történelmi források)*, tom III, Budapest, 1913, însoțită de o traducere în limba maghiară (vezi și *Călători străini* 1970, p. 527-531).

¹⁰ *Călători străini* 1970, p. 552.

¹¹ *Călători străini* 1968, p. 411.

¹² *Călători străini* 1970, p. 90.

¹³ Georg Werner era de origine germană, de loc din Eperjes (Preșevo). În 1552, Georg Werner fusese delegat, ca specialist, pe lângă episcopul de Alba Iulia, Paul Bornemisza, pentru a studia exploatarea sării în Transilvania. Manuscrisul lui Werner, un raport din 1552 despre veniturile regești din Transilvania, a fost publicat prima dată la Köln, în 1595, apoi în colecția de izvoare ale Ungariei (*Rerum Hungaricarum Scriptores varii, Historici, Geographici*), realizată de Jaques Bongars și publicată la Frankfurt în 1600, iar mai târziu în *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini*, II (ed. J. G. Schwandtner), Viena, 1757.

Sașii ardeleni au și ei o anumită nobilitate. După consemnările autorilor vremii, nobilitatea lor este, în primul rând, una a originii germanice, a vechimii așezării lor în Panonia și a bunei conviețuiri cu ungurii.

„Națiunea săsească, ce se trage, fără îndoială, din popoarele saxone din Germania, foarte puternice odinioară în război pe vremea împăraților romani Otto și apoi Carol cel Mare, regele francilor, părăsindu-și patria, s-a strămutat în această țară [...] și, trăind acolo mult timp cu ungurii în bună înțelegere, au fost ușor primiți de ei și în legături de căsătorie și în obștea nobililor”

scrie Verancsics¹⁴. În al doilea rând, este vorba de o nobilitate de natură juridică, a autoadministrării. Regii Ungariei, spunea autorul mai înainte pomenit, „le-au dat legi pentru ei și drepturi orașenești și le-au dat voie să-și înconjoare cetățile cu ziduri”¹⁵. În al treilea rând, nobilitatea sașilor este una a civilizației lor, prin care aceștia întrec toate celelalte națiuni ale țării. „Jaful sau hoția nici nu se pomenește printre ei [...], nerâvnind deloc la <bunul> altuia; se mulțumesc cu al lor”, consemna Verancsics¹⁶.

Vorbind despre populația românească din Transilvania, Anton Verancsics, în continuarea aprecierilor sale referitoare la etniile din Transilvania, afirmă:

„[...] Aș adăuga totuși și pe români (*Valachos*), care, deși îi ajung ușor la număr [pe ceilalți – n.n.], totuși nu au nicio libertate (*libertas*), *nicio nobilime* [s.n.], niciun drept al lor, în afară de un număr mic, locuind în districtul Hațeg [...]”¹⁷.

Altfel spus, în logica afirmațiilor referitoare la celelalte etnii din Transilvania, românii ardeleni nu ar avea niciun fel de nobilitate: nu au nobilitatea unei nobilimi proprii și nu au nobilitatea unui statut juridic al libertății.

Personalitatea deosebită a lui Verancsics, funcțiile importante pe care le-a avut, contactul cu cercurile umaniste, politice și diplomatice ale Europei Centrale din acea vreme, prestigiul științific al scrierilor sale istorice, au determinat ca afirmațiile sale cu privire la locuitorii Transilvaniei să fie preluate *ad litteram* de către mulți dintre autorii celei de a doua jumătăți a secolului al XVI-lea.

Am invocat cazul acestui autor în debutul studiului nostru din două motive. În primul rând, avem în vedere foarte buna cunoaștere a realităților ardeleni de către Verancsics, ceea ce ne-ar conduce, în mod logic, la ideea obiectivității celor consemnate de autorul în discuție pe seama românilor

---

¹⁴ *Călători străini* 1968, p. 413-414.

¹⁵ *Ibidem*, p. 416.

¹⁶ *Ibidem*, p. 414.

¹⁷ *Ibidem*, p. 410-411.

ardeleni. Având în vedere acest aspect, spusele lui au fost invocate de mulți istorici, ori de câte ori aveau de susținut o teză sau alta cu privire la românii ardeleni ai secolului al XVI-lea. De foarte multe ori însă, s-a recurs la scoaterea din context și reproducerea fragmentară a afirmațiilor autorului, aspect des întâlnit în istoriografia maghiară sau românească din ultimele două secole¹⁸. Cum, în cazul de față, nu interesează neapărat obiectivitatea afirmațiilor reproduse, cât mai ales importanța lor pentru ceea ce poate fi numit un *construct identitar din exterior*, ne oprim aici. Ca atare, și în al doilea rând, cazul Verancsics este relevant îndeosebi pentru modul cum a fost construită, de către cărturari, identitatea românilor ardeleni în acea vreme. În acest sens, autorul în discuție nu face altceva decât „să aplice” o schemă constructivă comună istoriografiei umaniste europene, de altfel, un model cu o îndelungată tradiție în scrisul istoric maghiar¹⁹.

Potrivit schemei/modelului acelei vremi, un popor este definit identitar prin prisma originii sale, a vechimii și a virtuților sale militare și morale. Cum această definiție identitară este una de tip axiologic, soluția cea mai potrivită era ca valorizarea să se facă prin comparație cu alte popoare. Cu cât originea sa este mai veche și mai nobilă, cu cât virtuțile sale le întrec pe ale altora, cu atât un popor/un neam este mai de soi, mai prestigios, cu atât are o nobilitate mai mare decât a celorlalte neamuri și, ca atare, este mai îndreptățit să stăpânească, să conducă și să aibă un statut superior. Cum, însă, realitatea istorică nu era întotdeauna și în fiecare caz în parte în concordanță cu teoria aceasta, într-o astfel de situație aflându-se și maghiarii, scrisul istoric trebuia să inventeze, să retușeze trecutul, eventual să creeze. Astfel, s-a ajuns la ceea ce se poate numi, pe bună dreptate, *construct identitar și ideologie identitară*.

Din perspectiva ideilor de mai sus, în secolul al XVI-lea, românii ardeleni au „beneficiat” de un construct identitar din exterior, fiind în imposibilitatea de a-și construi propria ideologie identitară. În scrierile cărturarilor vremii - autorii de fapt ai imaginii europene a românilor ardeleni -, elementele principale ale constructului identitar al românilor pot fi subsumate următoarelor aspecte: problematica originii, a statutului social și cea a modului de a fi a acestora.

Cu privire la problema originii, în secolul al XVI-lea, originea romană/italică a românilor ardeleni, pornindu-se de la limba pe care o vorbeau, este afirmată în medii culturale și politice foarte diverse. Georg

¹⁸ Spre exemplificare, vezi Mályusz 1939, p. 123-124; Roman 1998a, p. 38-42; Roman 1998b, p. 185-206; Szász 1998, p. 52-58.

¹⁹ Brezeanu 2002; Vekov 2004.

Reicherstorffer, pe la 1550, scria despre români, după ce-i cunoscuse foarte bine, inclusiv pe cei de dincolo de Carpați:

„Așadar, românii sunt o seminție italică ce se trage, după cum zic ei, din vechii romani, despre care se spune în istorie că au fost aduși în Dacia de împăratul Traian”²⁰.

O afirmație similară o întâlnim și la Anton Verancsics. Iată ce spune autorul: „poporul care locuiește aceste pământuri în vremea noastră este cel al valahilor (*Valachi*), care își are originea de la romani [...]”²¹. La rândul său, vorbind despre românii din Ardeal, Giovan Andrea Gromo scria pe la 1564-1565:

„Dar cum ei susțin că se trag dintr-o colonie romană, care a fost adusă mai întâi de Tiberiu contra regelui Decebal, apoi lăsată de împăratul Hadrian ca pază a acestei provincii, ei folosesc și astăzi încă o limbă asemănătoare cu limba veche a romanilor [...]”²².

Vorbind despre românii ardeleni, Olahus scria:

„Valahii (*Valachi*) se susține că provin dintr-o colonie a romanilor. Mărturia acestui fapt este că au multe în comun cu limba latină; se găsesc aici numeroase monede ale acestui popor – dovezi, fără îndoială, ale vechimii și stăpânirii romane aici”²³.

Și exemplele ar putea continua.

Atunci, de ce românii ardeleni nu au o nobilitate a originii, dacă ei se trag din vechii romani? Răspunsul cărturarilor vremii, aproape unanim, este simplu. Pe de o parte, românii ardeleni, fie că sunt urmașii vlahilor din Panonia, fie ai aceloră din Iliria sau Macedonia, nu sunt descendenții direcți ai romanilor, adică ai aceloră care au abandonat vechile provincii în fața cuceritorilor, ci ai păstorilor/colonilor romanilor; ei nu sunt din adevărata seminție romană. La venirea hunilor, scria Verancsics, italienii/românii au fost alungați din Panonia, trecând în Apulia, pe când vlahii, care erau păstorii lor, au rămas pe loc²⁴. Devenind, „de bună voie”, „supuși de rând” ai lui Attila, vlahii au dobândit condiția servituții, condiție care se va perpetua și în vremea regatului maghiar. Nici măcar limba și obiceiurile nu le mai sunt ca ale strămoșilor romani, o barbarizare a neamului valah fiind evidentă, susțin cărturarii vremii. Georg Reicherstorffer afirmă despre valahii ardeleni, și nu numai:

---

²⁰ *Călători străini* 1968, p. 196.

²¹ *Ibidem*, p. 402.

²² *Călători străini* 1970, p. 337.

²³ Olahus 2002, p. 95.

²⁴ *Călători străini* 1968, p. 403.

„[...] fără îndoială, au alunecat cu totul spre obiceiurile geților, și astăzi nu mai păstrează nimic din străvechea lor origine și din dovezile trecutului, în afară de limba părintească foarte primitivă și alterată”²⁵.

La rândul său, Pietro Busto scria, pe la 1594, despre românii ardeleni:

„Aceștia sunt rămășițele lăsate de romani, când i-au gonit hunii, și păstrează credința ortodoxă. Limba lor este un fel de latină coruptă de cuvinte barbare, aproape ca graiul din Friul, dar încă și mai alterată”²⁶.

Cu privire la statutul social și politic al românilor, teza principală a majorității scrierilor vremii cu referire la statutul românilor din Transilvania este aceasta: românii ardeleni nu au o nobilime a lor și, pe cale de consecință, nu au/nu pot avea niciun drept al lor, cu atât mai puțin unul politic, de participare la guvernarea țării. Într-o astfel de situație, este firesc să ne întrebăm: care este temeiul unui astfel de raționament colectiv cu privire la românii ardeleni? Cum se argumentează, de către cărturarii vremii, o astfel de teză? Cum de românii nu au o nobilime a lor (în sensul de nobilime etnică – românească și a românilor)?

La începutul secolului al XVI-lea, în regatul Ungariei se produce o schimbare importantă în ceea ce se numește ideologia politică, cu repercusiuni importante pentru raporturile interetnice, disputele politice și guvernarea țării²⁷. Dacă ar fi să ne raportăm și numai la *Tripartitum*-ul lui Ștefan Werbőczy, teza principală a noii ideologii politice maghiare se rezumă la două aspecte fundamentale: caracterul etnic maghiar al nobilimii regatului și dreptul exclusiv al nobilimii de a guverna țara. Conform mentalității vremii, această teză decurge din următorul raționament: nobilimea este continuatoarea legitimă a poporului maghiar, în „variantele” sale istorice („scitică”, „hunică” și a „descălecătorilor” maghiari – recuperatorii „patriei străbune panonice”); ea, nobilimea, doar ea, a moștenit moravurile și virtuțile sciților străbuni, doar ea și-a vărsat sângele pentru dobândirea patriei străbune; doar ea, nobilimea, a devenit, după părăsirea păgânismului, prin vocația sa războinică, „scutul și bastionul” creștinismului; numai cei curajoși și-au păstrat libertatea străbună, iar singurii urmași ai acestora sunt nobilii. Ceilalți au fost condamnați la „servitute perpetuă și viață rustică”. Din aceștia se trag țărani. Țărani, într-un sens mai larg, aparțin poporului (*populus*) maghiar, dar sunt privați pentru totdeauna de privilegiile pe care le au nobilii – adevărații locuitori ai țării și singurii reprezentanți ai „națiunii” (*natio*)/poporului (*gens*) maghiar. Adevăratul „popor” maghiar este nobilimea – singura în măsură să guverneze, căci doar

²⁵ *Ibidem*, p. 196.

²⁶ *Călători străini* 1971, p. 439.

²⁷ Vezi Engel 2006, p. 363-387; Tătar 2011, p. 104-118.

ea are privilegii politice. În virtutea acestui statut, fiecare nobil, și doar nobilul, este „membru al Sfintei Coroane”²⁸.

Într-un astfel de câmp mental, la nivelul abordărilor teoretice ale scrierilor vremii, fie ele maghiare sau străine, și din perspectivă pur etnică, românilor ardeleni le era exclus orice statut privilegiat: nu au o nobilime a lor, căci nu aparțin „națiunii” maghiare și, neavând o nobilime a lor, nu pot avea niciun drept politico-juridic în măsură să legitimizeze participarea lor la guvernarea țării.

Cu privire la modul de a fi al românilor ardeleni, așa cum au fost ei percepuți, direct sau indirect, și consemnați în scrierile de pe la mijlocul secolului al XVI-lea, aceștia au fost supuși, în cele mai multe dintre consemnările străinilor, unui tratament al „dublei imagini” și al „transferului de imagine”. Pe de o parte, este vorba de compararea românilor ardeleni cu celelalte etnii din Transilvania, demers din care, în mod inevitabil, românii nu aveau cum să beneficieze de o apreciere foarte bună, cel puțin din motivele arătate mai sus. Pe de altă parte, este vorba de perceperea românilor ardeleni ca aparținând, prin felul lor de a fi, unui „bloc valah”, bloc dominat de românii de dincolo de Carpați. Or, iarăși din motive foarte multe și dificil de explicat la modul general, imaginea „valahilor de dincolo” nu era foarte bună în mediile culturale și politice europene în secolul al XVI-lea²⁹. O parte a acestei imagini, mai ales în dimensiunile sale negative, s-a răsfrânt dincoace de Carpați prin scrierile unor cărturari, fiind „lipită” etniei românilor ardeleni.

Revenind, românii ardeleni nu stau mai bine nici la acest capitol. În primul rând, *românii ardeleni sunt primitivi și rustici* [s.n.]. Despre ei, Georg Reicherstorffer scrie în felul următor: românii locuiesc printre celelalte etnii

„în niște sate și posesiuni retrase; neam de oameni foarte aspru, hrănindu-se doar din cirezi și turme [...]. După obiceiul lor, ei se îmbracă cu niște haine lăptoase sau mițoase, țesute din lână de capră și făcute de mâna lor”³⁰.

Anton Verancsics spunea, la rândul său: românii

„[...] sunt oameni de rând, iobagi ai ungarilor și fără așezări ale lor, răspândiți pretutindeni, prin toată țara, locuind arareori în locuri deschise, de cele mai multe ori retrași prin păduri, și ei, împreună cu turmele lor, duc o viață nenorocită”³¹.

---

²⁸ Vezi, în legătură cu acest aspect, Lupaș 1941, p. 294-305; Drăgan 1944; Prodan 1967 (capitolul al VIII-lea al lucrării lui David Prodan, intitulat „Legiuirile din 1514”, cuprinde, la paginile 170-179, o excelentă analiză a *Tripartitum*-ului).

²⁹ Tătar 2010, p. 71-83 ; Tătar 2009, p. 231-141.

³⁰ *Călători străini* 1968, p. 208.

³¹ *Ibidem*, p. 410-411.

De la curtea princiară din Alba Iulia, italianul Giovan Andrea Gromo îi descria astfel pe românii ardeleni:

„A treia națiune [a Transilvaniei – n.n.] este a românilor, care e răspândită în toate părțile acestui stat. Obișnuit, toți românii se îndeletnicesc cu munca câmpului, atât pentru sine, cât și lucrând ca muncitori pământurile ungarilor și ale sașilor. [...]. Viața lor e închinată de obicei muncilor câmpenești [...]. Hainele lor grosolane <sunt făcute> după moda ungurească, dar puțini au îmbrăcăminte <de> postav ; ei poartă mai mult straie țesute de ei înșiși din lână grosolană și din piele de capră. Sunt neîngrijiiți atât ei, cât și casele lor”³².

În al doilea rând, *românii sunt crunți, hoți și neascultători la legi* [s.n.]. La Georg Reicherstorffer, românii ardeleni „[...] nu ascultă de niciun fel de legi făcute de oameni [...], hrănindu-se [...] adesea chiar din răpirea hoțească a vitelor și a cailor”³³. Printre românii ardeleni, scria Giovan Andrea Gromo, „sunt mulți hoți și tâlhari de drumul mare. [...] ei nu se tem de nicio primejdie și sunt foarte crunți”³⁴.

În concluzie la cele de mai sus, românii ardeleni, datorită scrierilor unor cărturari străini de mare prestigiu, au „beneficiat”, mai ales după mijlocul secolului al XVI-lea, de un construct identitar din exterior – în mare măsură defavorabil. Din punct de vedere axiologic, constructul identitar al românilor a urmat tezele principale ale ideologiei politice maghiare a „generației Mohács”³⁵. Din punct de vedere al schemei, constructul cărturăresc amintit a urmat modelul istoriografic medieval occidental clasic, cu unele nuanțe ale umanismului secolului al XVI-lea. În ambele sale dimensiuni, constructul identitar a trebuit să „forțeze”, căci realitatea etnică transilvăneană, inclusiv în cazul românilor, era mult mai nuanțată decât schema teoretică explicativă uzitată.

***Transylvanian Romanians Have no Nobility of Their Own.
An Externally Created Identity Construction of the
Transylvanian Romanians in the Mid-16th Century***

(Abstract)

In the mid-16th century, talking about the Romanian population in Transylvania, Anton Verancsics said: Romanians, “[...] with the exception of a small group living in the district of Hațeg, have no freedom (*libertas*), no nobility, no right of their own [...]”.

³² *Călători străini* 1970, p. 336-337.

³³ *Ibidem*, p. 208.

³⁴ *Ibidem*, p. 336.

³⁵ Prin „generația Mohács” se înțelege elita politică și, parțial, cea cărturărescă maghiară din prima jumătate a secolului al XVI-lea. Expresia aparține istoricului maghiar Pál Engel, de la care am preluat-o (Engel 2006, p. 387).

Anton Verancsics' statements on the status of the Transylvanian Romanians were not unique back then, only the nuances differed. Verancsics' outstanding spirit, the important offices he held, his contact with the humanist, political and diplomatic circles of that time in Central Europe, the constant reception and scientific prestige of his historical writings, were so great that his theses about Transylvanians were taken over by many of the authors writing about Transylvania in the mid-16th century.

I we cited this case because it is relevant to how the identity of the Transylvanian Romanians of that time was constructed, both as mechanism and identity elements/points of reference. In this respect, Verancsics does nothing else but apply a construction design of the European humanist historiography. According to his design/model, the identity of a people is defined by means of its origin, age and moral virtues. As that was an axiological view on identity, the most suitable assessment method of the value of a people was by comparing it with other peoples. 'The older and more noble the origin is, the more do its virtues overtake the others', the better or more prestigious the roots of a people/ethnic group are, the greater its nobility is and, accordingly, the more legitimate it is to rule, to lead and hold a higher social status. However, given that historical reality did not always and in every case comply with this theory, such being the case of the Romanian ethnic group in Transylvania, historical writing had to retouch or create the past. It thus came to what can be rightly called identity construction and identity ideology. Under these circumstances Transylvanian Romanians benefited from a mostly unfavourable externally created identity construction.

Abrevieri bibliografice

- Brezeanu 2002 - Stelian Brezeanu, *Identități și solidarități medievale. Controverse istorice*, București, 2002.
- Călători străini 1968 - *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, volum îngrijit de Maria Holban, Maria Matilda Alexandrescu-Dresca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1968.
- Călători străini 1970 - *Călători străini despre Țările Române*, vol. II, volum îngrijit de Maria Holban, Maria Matilda Alexandrescu-Dresca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1970.
- Călători străini 1971 - *Călători străini despre Țările Române*, vol. III, volum îngrijit de Maria Holban, Maria Matilda Alexandrescu-Dresca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1971.
- Drăgan 1944 - Tudor Drăgan, *La doctrine juridique de la couronne hongroise*, Sibiu, 1944.
- Engel 2006 - Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale*, trad. de Aurora Moga, ed. Adrian Andrei Rusu și Ioan Drăgan, Cluj-Napoca, 2006.
- Lupaș 1941 - Ioan Lupaș, *Mitul sacrei coroane și problema transilvană*, în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. III, Sibiu, 1941, p. 294-305.
- Mályusz 1939 - Mályusz Elemér, *A Magyarorszáig és a nemzetiségek Mohács előtt* [Ungaria și naționalitățile înainte de Mohács], în *Magyar művelődéstörténet II. Magyar renaissance* [Istoria culturii maghiare II. Renașterea maghiară], Budapeșt, 1939, p. 123-124.

- Olahus 2002 - Nicolaus Olahus, *Ungaria. Atila*, traducere, cuvânt înainte și note de Gyöngyvér Antal, Iași, 2002.
- Prodan 1967 - David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. I, București, 1967.
- Roman 1998a - Louis Roman, *Anton Verancsics despre naționalitățile Transilvaniei*, în *Timpul istoriei*, II, *Memorie și patrimoniu*, 1998, p. 38-42.
- Roman 1998b - Louis Roman, *Românii transilvăneni în secolele XVI-XVIII: o abordare demoistorică*, în *RI*, IX, nr. 3-4, 1998, p. 185-206.
- Szász 1998 - Szász Zoltán, *Székelyek, szászok, románok a középkorban* [Secui, sași, români în Evul Mediu], în *Erdély a Históriaban*, Csíkszereda [Miercurea Ciuc], 1998, p. 52-58.
- Tătar 2009 - Octavian Tătar, "The Romanian People Are Inclined to Get Drunk." *Truncated Images: The Romanians and Alcohol in Several Foreign Accounts of the 16th Century*, în *CAI*, VIII (supliment), Alba Iulia, 2009, p. 231-141.
- Tătar 2010 - Octavian Tătar, „Boierii sunt oameni fără carte și foarte închipuiți”. *Relatările unui genovez despre starea elitei valabe pe la anul 1584*, în *AUA*, 14/I, 2010, p. 71-83.
- Tătar 2011 - Octavian Tătar, *Transilvania identitară. Transilvania subiectivă (secolele XV-XVI)*, Cluj-Napoca, 2011.
- Vekov 2004 - Vekov Károly, *Istoriografia maghiară din Transilvania în secolul al XVI-lea*, Cluj-Napoca, 2004.

Cuvinte-cheie: români, sași, maghiari, nobile, Transilvania.

Keywords: Romanians, Saxons, Magyars, nobility, Transylvania.

Lista abrevierilor

Acta	- Acta (Siculica). Muzeul Național Secuiesc. Sfântu-Gheorghe.
ActaArch	- Acta Archaeologica. Copenhagen.
ActaMN	- Acta Musei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
ActaMP	- Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău. Zalău.
AÉ	- Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művész-történeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
AIIA	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj. Cluj-Napoca (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț” Cluj-Napoca).
AIGS	- Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai”. Târgu Mureș.
AJPA	- American Journal of Physical Anthropology. The Official Journal of the American Association of Physical Anthropologist. Baltimore.
Aluta	- Aluta (Studii și comunicări - Tanulmányok és Közlemények). Sfântu Gheorghe.
AM	- Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”. Iași.
AnB	- Analele Banatului (serie nouă). Muzeul Banatului. Timișoara.
AnEtn	- Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei. Cluj-Napoca.
Angustia	- Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
ARA	- Annual Review of Anthropology. Palo Alto.
Antiquity	- Antiquity. A Quartely Review of World Archaeology. York.
AOG	- Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen. Wien.
APA	- Acta Praehistorica et Archaeologica. Berlin.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis. Buletinul Muzeului Regional Alba Iulia/Anuarul Muzeului Național al Unirii. Alba Iulia.
Archaeologia Bulgarica	- Archaeologia Bulgarica. Sofia.
Archaeometry	- Archaeometry. Research Laboratory for Archaeology & the History of Art. Oxford.
ArhSom	- Arhiva Someșană. Arhiva Someșană. Revistă istorico-culturală. Năsăud, 1924-1940.
ArhMed	- Arheologia Medievală. Reșița-Cluj-Napoca.
ATS	- Acta Terrae Septemcastrensis. Sibiu.
AUA	- Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918”. Alba Iulia.
AUO	- Analele Universității din Oradea. Istorie, Arheologie. Oradea.
BAHC	- Bibliotheca Archaeologica et Historica Corvinensis. Hunedoara.
Banatica	- Banatica. Muzeul de Istorie al Județului Caraș-Severin. Reșița.

BA	- Biblioteca de arheologie. Muzeul Național de Istorie a României. București.
BAR	- British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
Barlangkutatas	- Barlangkutatas. Hoehlenforschung. Budapest (1913-1943).
BB	- Bibliotheca Brukenthal. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BCȘS	- Buletinul Cercurilor Științifice Studentești. Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia. Alba Iulia.
BHAUT	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis. Timișoara.
BHAB	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica. Muzeul Banatului Timișoara. Timișoara.
BMA	- Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii. Alba Iulia.
BMMN	- Buletinul Muzeului Militar Național. București.
BMN	- Bibliotheca Musei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
BMP	- Bibliotheca Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău. Zalău.
Bonner Jahrbücher	- Bonner Jahrbücher. Rheinischen Landesmuseums in Bonn und des Rheinischen Amtes für Bodendenkmalpflege im Landschaftsverband Rheinland und des Vereins von Altertumsfreunden im Rheinlande. Köln/Bonn.
BOR	- Biserica Ortodoxă Română. Patriarhia Română. București.
Boreas	- Boreas. Münstersche Beiträge zur Archäologie. Münster.
BR	- Budapest Régiségei. Budapesti Történeti Múzeum. Budapest.
BS	- Bibliotheca Septemcastrensis. Sibiu.
BSNR	- Buletinul Societății Numismatice Române. Societatea Numismatică Română. București.
BSPF	- Bulletin de la Société Préhistorique Française. Paris.
BȘȘC	- Buletinul Societății Științifice din Cluj. Cluj.
BUA	- Bibliotheca Universitatis Apulensis. Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia. Alba Iulia.
CA	- Cercetări arheologice. Muzeul Național de Istorie a României. București.
CAn	- Current Anthropology. Chicago.
CAI	- Caiete de Antropologie Istorică. Revistă Semestrială publicată de Seminarul de Antropologie Istorică. Universitatea „Babeș-Bolyai”. Cluj-Napoca.
Carpica	- Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”. Bacău.
CB	- Caiete Banatica. Muzeul de Istorie al Județului Caraș-Severin. Reșița.
CCA	- Cronica cercetărilor arheologice. București.
CCRPM	- Cercetări de conservare și restaurare a patrimoniului muzeal. București.
CI	- Cercetări Istorice. Muzeul de Istorie a Moldovei. Iași.
Cibinium	- Cibinium. Analele Muzeului Etnografic „ASTRA”. Complexul Muzeal „ASTRA”. Sibiu.

CNA	- Cronica Numismatică și Arheologică. Foaie de informații a Societății Numismatice Române. București (1920-1945).
Corviniana	- Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Hunedoara.
Crisia	- Crisia. Culegere de materiale și studii. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
Cultura creștină	- Cultura creștină. Publicație apărută sub egida Mitropoliei Române Unite cu Roma Greco-Catolică și a Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Departamentul Blaj. Blaj.
Cumidava	- Cumidava. Muzeul Județean Brașov. Brașov.
Dacia	- Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I, (1924) – XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”. București.
Delfo	- Il coltello di Delfo. Rivista di cultura materiale e archeologia industriale. Roma.
Der Anschnitt	- Der Anschnitt. Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau. Bochum.
DFS	- Deutsche Forschung im Südosten. Sibiu.
Dolgozatok	- Dolgozatok az Erdély Nemzeti Múzeum Érem - és Régiségtárából. Kolosvár (Cluj).
DP	- Documenta Praehistorica. Poročilo o raziskovanju paleolitika, neolitika in eneolitika v sloveniji. Ljubljana.
Drobeta	- Drobeta. Muzeul Regiunii Porților de Fier. Drobeta Turnu-Severin.
EA	- Environmental Archaeology. The Journal of Human Palaeoecology. Association for Environmental Archaeology.
EphNap	- Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei. Cluj-Napoca.
FoliaArch	- Folia Archaeologica. Magyar Történelmi Múzeum. Budapest.
FSI	- Forensic Science International.
FVL	- Forschungen zur Volks- und Landeskunde. Sibiu.
GCA	- The Geochimica et Cosmochimica Acta. Washington University.
Germania	- Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission. Frankfurt am Main.
HTRTÉ	- A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyvei. Deva (1880-1913).
IJO	- International Journal of Osteoarchaeology. United States.
Interacademica	- Interacademica. Les travaux de la VI-ème et VII-ème session annuelle Cernăuți (1999) et Mangalia/Neptun (2000) (editori: Victor Cojocaru, A. G. Korvin-Piotrovskij, Adrian Poruciu). București, 2001.
Istros	- Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
JAA	- Journal of Anthropological Archaeology.
JAR	- Journal of Archaeological Research. New York.
JAS	- Journal of Archaeological Science, Academic Press. United States.
JFA	- Journal of Field Archaeology. Boston University.

JQS	- Journal of Quaternary Science.
JRGZM	- Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz. Mainz.
JSKV	- Jahrbuch des siebenbürgischen Karpathen-Vereins. Hermannstadt (Sibiu) (1881-1922).
MA	- Mitropolia Ardealului. Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului, Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Episcopiei Alba Iuliei și Episcopiei Oradiei. Sibiu (1956-1991). A continuat <i>Revista Teologică</i> , (1907-1947) și este urmată de aceeași revistă.
Marmatia	- Marmatia. Muzeul Județean Maramureș. Baia Mare.
Marisia	- Marisia. Studii și Materiale. Târgu Mureș.
Materiale	- Materiale și cercetări arheologice. București.
Materijali	- Poeci ranih zemljoradnickih kultura u Vojvodini i Srpskom Podunavlju, Materijali X, Srpsko arheološko društvo. Gradski muzej, Subotica. Beograd.
MB	- Mitropolia Banatului. Timișoara.
MemAntiq	- Memoria Antiquitatis. Complexul Muzeal Județean Neamț. Piatra Neamț.
MI	- Magazin istoric. Revistă de cultură istorică. București.
MN	- Muzeul Național. Muzeul Național de Istorie a României. București.
Nemus	- Nemus. Alba Iulia.
Nexus	- Nexus. The Canadian Student Journal of Anthropology. Department of Anthropology McMaster University Hamilton, Ontario, Canada.
OJA	- Oxford Journal of Archaeology, Blackwell Publishing Inc., United Kingdom.
OmIA	- Omagiu Profesorului Ioan Andrițoiu cu prilejul împlinirii a 65 de ani. Studii și cercetări arheologice (ed. Cristian I. Popa, Gabriel T. Rustoiu). Alba Iulia, 2005.
OmPCI	- Omagiu lui P. Constantinescu-Iași cu prilejul împlinirii a 70 de ani (ed. Emil Condurachi, Georges Cogniot, Pavel Reiman, Stanciu Stoian). București, 1965.
OpuscArchaeol	- Opuscula Archaeologica Radovi Arheološkog zavoda. Zagreb.
PA	- Patrimonium Apulense. Alba Iulia.
Partium	- Analele Universității Creștine Partium. Oradea.
PAS	- Prähistorische Archäologie in Südosteuropa. Berlin.
PAT	- Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum. Institutul de Arheologie și Istoria Artei. Cluj-Napoca.
Perspective	- Perspective. Revista Misiunii Române Unite din Germania. München.
PB	- Patrimonium Banaticum. Timișoara.
PBF	- Prähistorische Bronzefunde. München.
Pontica	- Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța. Constanța.
Potaissa	- Potaissa. Studii și comunicări. Turda.

Programm Mühlbach	- Programm des evaghelischen Untergymnasium in Mühlbach und der damit verbundenen Lehranstalten. Mühlbach (Sebeș).
PZ	- Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft fuer Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
QSR	- Quaternary Science Reviews. The International Multidisciplinary Research and Review Journal.
RB	- Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
RI	- Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). București.
RM	- Revista muzeelor. București.
RMM	- Revista muzeelor și monumentelor istorice. București.
RMM-MIA	- Revista muzeelor și monumentelor. Monumente Istoricе și de Artă. București.
RVM	- Rad Vojvodanskih muzeja. Novi Sad.
Saalburg Jahrbuch	- Saalburg Jahrbuch. Bericht des Saalburg-Museums. Berlin.
Sargetia	- Sargetia. Buletinul Muzeului Județului Hunedoara (Acta Musei Devensis). Deva.
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istoria veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
SCIM	- Studii și cercetări de istorie medie. București.
Singidunum	- Singidunum. Muzej grada Beograda. Beograd.
SJ	- Saalburg-Jahrbuch. Publikationen des Saalburgmuseums. Saalburg.
SOA	- Südostdeutsches Archiv. München.
SlovArch	- Slovenská Archeológia. Nitra.
SMMIM	- Studii și materiale de muzeografie și istorie militară. Muzeul Militar Central. București, 1968.
SP	- Studii de Preistorie. București.
StComCaransebeș	- Studii și comunicări. Muzeul Județean de Etnografie și Istorie Locală. Caransebeș.
StComSibiu	- Studii și comunicări. Arheologie-istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
StComSM	- Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare. Satu Mare.
Suceava	- Suceava. Anuarul Muzeului Județean. Suceava.
SUCH	- Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu. Sibiu.
SV	- Siebenbürgische Vierteljahrschrift. Hermannstadt (Sibiu).
Symposium Badener	- Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur. Bratislava, 1973.
SympThrac	- Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
Terra Sebus	- Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica”. Sebeș.
The Bead Journal	- The Bead Journal (din anul 1978 <i>Ornament</i>). The Bead Museum, Glendale. Arizona.
Thraco-Dacica	- Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
Tibiscus	- Tibiscus. Muzeul Banatului Timișoara. Timișoara (1971-1979).

TISER	- Travaux de l'Institut de Spéléologie « Emile Racovitza ». București.
Transilvania	- Transilvania. Foaia Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. Brașov.
UPA	- Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
VAH	- Varia Archaeologica Hungarica. Budapest.
VAMZ	- Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu. Zagreb.
VHA	- Vegetation History and Archaeobotany. The Journal of Quaternary Plant Ecology, Palaeoclimate and Ancient Agriculture - Official Organ of the International Work Group for Palaeoethnobotany.
Vigilia	- Vigilia. Budapest.
VTT	- Veszprémi Történelmi Társaság Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság kiadványa. Veszprém.
ZfSL	- Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. Gundelsheim.
Ziridava	- Ziridava. Muzeul Județean. Arad.